

BROTTSOFFERS TILLGÅNG TILL RÄTTVISA I SAMBAND MED VÅLDSBROTT I HÄKTE ELLER FÖRVAR

Innehåll

Inledning.....	3
Projektet Access to Justice for Victims of Violent Crime Suffered in Detention	3
Brottsofferdirektiven	3
Våldsutsattheten bland frihetsberövade	3
Översikt över brottsofferdirektivens genomförande	4
Sammanfattning av Fair Trials iakttagelser	4
Brottsofferdirektivens genomförande i Sverige	6
Rekommendationer	6
Fair Trials rekommendationer.....	6
Offentliga myndigheter	6
Ledning och personal i häkten och förvar	7
Stödorganisationer för brottsoffer.....	8
Advokatsamfund, advokater, rättshjälpsmyndigheter.....	8
Polis och rättsvårdande myndigheter	8
Tillsynsorgan för institutioner där människor hålls frihetsberövade.....	9
Europeiska unionen	9
Svenska rekommendationer	10
Rätten till information	10
Häkte.....	10
Förvar.....	11
Utbildning av personal	12
Häkte.....	12
Förvar.....	12
Rätten till skydd och stöd.....	13
Häkte.....	13
Förvar.....	13
Rätten till ett effektivt rättsmedel och ersättning.....	14
Häkte och förvar.....	14
Offentliga ombud	14
Avslutande.....	Fel! Bokmärket är inte definierat.

This meeting is possible thanks to the financial support of the Justice Programme of the European Union. The contents of this document are the sole responsibility of the author and can in no way be taken to reflect the views of the European Commission.

Inledning

Projektet *Access to Justice for Victims of Violent Crime Suffered in Detention*

Inom ramen för EU-forskningsprojektet *Access to Justice for Victims of Violent Crime Suffered in Detention* har [Fair Trials](#) samarbetat med fem partnerorganisationer i sex medlemsländer (Belgien, Ungern, Italien, Nederländerna och Sverige) för att undersöka de hinder som står i vägen för frihetsberövade människors tillgång till rättvisa när de utsätts för fysiskt våld – antingen från personal eller andra intagna – i häkten och förvar.

Civil Rights Defenders har inom ramen för projektet undersökt det svenska genomförandet av brottsofferdirektiven 2004/80/EG och 2012/29/EU med fokus på intagnas rättigheter i samband med att de utsatts för brott i häkte eller på Migrationsverkets förvar.

Denna rapport innehåller en sammanfattning av Fair Trials iakttagelser och rekommendationer samt även en sammanfattning av den svenska studien och de lösningar som svenska myndigheter, riksdagsledamöter och civilsamhällesorganisationer identifierat. Projektet är finansierat av EU-kommissionen.

Brottsofferdirektiven

Direktiv 2012/29/EU fastslår en miniminivå vad gäller rättigheter, stöd och skydd för brottsoffer och säkerställer att de erkänns och behandlas med respekt. De måste även få erforderligt skydd, stöd och tillgång till rättvisa. Direktivet stärker avsevärt brottsoffers och deras familjemedlemmars rätt till information, stöd och skydd. Det stärker även brottsoffrens processuella rättigheter i straffrättsliga förfaranden. Direktivet ställer vidare krav på EU:s medlemsstater att säkerställa att tjänstepersoner som väntas komma i kontakt med brottsoffer får erforderlig utbildning i brottsoffers behov.

Direktiv 2004/80/EG reglerar ersättning till brottsoffer. Det möjliggör för personer som har fallit offer för brott utomlands att ansöka om statlig ersättning. Direktivet ställer krav på alla EU:s medlemsstater att ha ett system för statlig ersättning genom vilket offer för uppsåtliga våldsbrott får rättvis och lämplig ersättning.

Våldsutsattheten bland frihetsberövade

Frihetsberövande är en av de hårdaste åtgärder en stat kan vidta mot en individ och bör endast genomföras under särskilda omständigheter och som en sista utväg. Utöver förlusten av frihet och den livsförändrade påverkan detta kan ha, innebär ett omhändertagande att individen utsätts för ökad risk för våldsbrott. Enligt Världshälsoorganisationen (WHO) utsätts hela 25 procent av världens frihetsberövade personer för våld varje år. Våld är mycket vanligare på institutioner där människor hålls frihetsberövade än bland den övriga befolkningen. Detta våld kan inträffa på olika sätt och utövas mellan intagna eller av personer på institutioner där människor hålls frihetsberövade.

Frihetsberövande innebär inte bara att individerna hamnar i en våldsam miljö – det gör dem också sårbara. Frihetsberövade människor isoleras, stigmatiseras och saknar tillgång till information och möjligheter att kommunicera med världen utanför. En person som är frihetsberövad riskerar dessutom att vara fortsatt inlåst tillsammans med förövaren. Frihetsberövande är inte transparent – det råder brist på både ansvarsutkrävande och tillsyn. Det finns heller inte alltid några garantier för att det regelverk som ska skydda frihetsberövade individer efterlevs. Det är inte ovanligt att institutioner där människor hålls frihetsberövade utgör ett slags juridiska svarta hål.

This meeting is possible thanks to the financial support of the Justice Programme of the European Union. The contents of this document are the sole responsibility of the author and can in no way be taken to reflect the views of the European Commission.

En stat som beslutar om att frihetsberöva människor är ansvarig för dessa personers säkerhet, inte minst på grund av den sårbarhet som frihetsberövade människor utsätts för och den höga risken för våld i häkten och förvar. Under 2017 – 2019 har Fair Trials samarbetat med fem partnerorganisationer för att undersöka de hinder som står i vägen för frihetsberövade människors tillgång till rättvisa när de utsätts för fysiskt våld – antingen från personal eller andra intagna – i sex medlemsländer (Belgien, Ungern, Italien, Nederländerna och Sverige). Vi fokuserade på förvar och häkten.

Översikt över brottsofferdirektivens genomförande

Sammanfattning av Fair Trials iakttagelser

En genomgång av studierna från de sex länderna visar att de specifika omständigheterna som råder vid frihetsberövanden skapar systematiska utmaningar för offer för våldsbrott:

- Om frihetsberövade personer utsätts för våldsbrott är de brottsoffer med rättigheter enligt EU-rätten, även om de också är misstänkta för brott eller är papperslösa migranter. Det finns dock en utbredd brist på insikt om att människor kan vara både intagna och brottsoffer på samma gång, och att frihetsberövades rättigheter och deras rättigheter som brottsoffer kan samexistera. Denna konceptuella motsägelse har allvarliga inverknings på möjligheten för frihetsberövade offer för våldsbrott att få tillgång till och utöva sina rättigheter som brottsoffer.
- Våldshandlingar i häkten och förvar normaliseras ofta – de ses som en oundviklig del av tillvaron oavsett om det handlar om övergrepp från personal på anläggningarna i fråga eller från medintagna. Av denna anledning tenderar våld att anmälas i lägre utsträckning och inte tas på lika stort allvar som det skulle göras i samhället i övrigt.
- Genom att isolera människor försätter häkten och förvar dessa personer i en sårbar beroendeställning till personal och medintagna. Deras hälsa och säkerhet är beroende av hur väl de behandlas av personal och rädslan för konsekvenser utgör ett stort hinder för att anmäla incidenter. Detta gör det särskilt svårt för frihetsberövade personer att anmäla brott och att kunna utöva sina övriga rättigheter som brottsoffer. Människor från andra länder som inte talar det lokala språket och/eller saknar lokala kontakter är särskilt utsatta i detta sammanhang.
- Givet de utmaningar som frihetsberövade ställs inför när det gäller att anmäla brott är det mycket viktigt att personal spelar en proaktiv roll i att identifiera och hantera våldsbrott samt att skydda brottsoffrens rättigheter. På en rad olika nivåer förekommer dock rotade intressekonflikter och impulser att skydda sig själva bland dem som arbetar på häkten och förvar. Detta kan skapa en tystnadskultur. Sådana kulturer avskräcker från visseblåsning, utredningar och utkrävande av ansvar – och allt detta gör det svårare att avslöja och hantera våldsbrott.

Utöver dessa större kontextuella utmaningar har Fair Trials också identifierat allvarliga hinder för frihetsberövade offer för våldsbrott när det gäller tillgång till centrala rättigheter för brottsoffer:

- Information om rättigheter: Utan information om sina rättigheter kan ett brottsoffer inte utöva dem. I praktiken informeras frihetsberövade vanligtvis inte om sina rättigheter som brottsoffer i något skede av frihetsberövandet. Detta beror bland annat på bristande tillgång till information från omvärlden och oförmågan att se våld i häkten och förvar som ett brott. Personal utbildas inte i att identifiera brottsoffer eller att informera dem om deras rättigheter, och de frihetsberövade har sällan tillgång till stödorganisationer för brottsoffer.

- Tillgång till rättvisa: Trots att det är känt att våld förekommer i häkten och förvar finns det sällan fullgoda system för att anmäla detta, och det är sällsynt att anmälningar når rättsväsendet. Frihetsberövade offer för våldsbrott som försöker få tillgång till rättvisa ställs inför stora hinder: begränsade kommunikationsmöjligheter gör det svårt att anmäla brott till polisen, de förväntas ofta kunna presentera bevis på våld vilket är svårt, och det är särskilt svårt för frihetsberövade offer för våldsbrott att bevisa att mängden fysiskt våld som använts inte är berättigad och utgör ett brott (vilket ofta krävs trots att det inte borde det). Advokater spelar en nyckelroll när det gäller att ge frihetsberövade individer tillgång till klagomålsmekanismer och bevisning – men det är svårt att få tillgång till rättsligt stöd och representation i häkten och förvar.
- Skydd mot att bli utsatt på nytt: Risken för att bli utsatt för brott på nytt, skrämmas till tystnad eller utsättas för repressalier är hög i häkten och förvar. Det förekommer att personal använder en rad olika metoder för vedergällning gentemot frihetsberövade, vilket kan påverka dem både fysiskt och psykiskt. Liknande risker för att drabbas på nytt gäller våldsbrott som begås av medintagna. På begränsade ytor, ungefär som i en nära relation, kan det vara omöjligt för ett brottsoffer att fly från förövaren. Det råder brist på tillgängliga skyddsmekanismer i häkten och förvar och personalen gör vanligtvis inte en fullgod bedömning av brottsoffrets behov.
- Stödorganisationer för brottsoffer: Brottsoffer som inte är frihetsberövade kommer vanligtvis i kontakt med stödorganisationer när de anmäler ett brott, men frihetsberövade brottsoffer kommer sällan eller aldrig i kontakt med dessa. Det befintliga ramverket för stöd från brottsofferorganisationer är helt enkelt inte anpassat för frihetsberövade brottsoffer. Organisationer som tillhandahåller tjänster (polisen för anmälan av brott, brottsoffermyndigheter, andra icke-statliga brottsofferorganisationer och advokater som specialiserar sig på brottsoffrets rättigheter) är normalt sett inte närvarande inom häkten och förvar.
- Ersättning: Rätten till ersättning är i stor utsträckning inte tillgänglig för frihetsberövade offer för våldsbrott. Det handlar i många fall om samma utmaningar som för brottsoffer i största allmänhet: den tid rättsprocessen tar, sambandet mellan statlig ersättning och rättsprocess, ersättningens storlek och svårigheten att få tillgång till rättsmedel över landsgränser. Frihetsberövade brottsoffer ställs också inför ytterligare utmaningar som en följd av bristen på tillgång till rättsväsendet. Dessutom inkluderar de klagomålsmekanismer som finns tillgängliga för frihetsberövade generellt inte utbetalning av ersättning.

Det ineffektiva genomförandet av frihetsberövade brottsoffrets rättigheter leder till en brist på fullgoda utredningar av våldsbrott och på ansvarsutkrävande. Detta bidrar till ett klimat utan rättsliga konsekvenser med upprepade våldshandlingar och godtycklighet som i slutändan hotar rättssäkerheten på häkten och förvar. Detta försätter frihetsberövade i en olidlig ställning präglad av sårbarhet som leder till hög frekvens av mental ohälsa, självskaumbeteende och självmord.

Fair Trials rapport finns på engelska med titeln [Rights behind bars - Access to justice for victims of violent crime suffered in pre-trial or immigration detention](#). Det finns även inspelningar med brottsoffer, advokater och civilsamhällesorganisationer från olika EU-länder. Inspelelingarna kan laddas ner via Civil Rights Defenders [hemsida](#).

This meeting is possible thanks to the financial support of the Justice Programme of the European Union. The contents of this document are the sole responsibility of the author and can in no way be taken to reflect the views of the European Commission.

Brottsofferdirektivens genomförande i Sverige

Civil Rights Defenders har kartlagt lagar, riktlinjer och praxis vad gäller direktivens genomförande i Sverige liksom genomfört 40 intervjuer med brottsoffer, personal på häkten och förvar, ombud för frihetsberövade personer, civilsamhällesorganisationer samt andra som möter brottsoffer, däribland sjukvårdspersonal. Sammanfattningsvis överensstämmer Civil Rights Defenders iakttagelser i Sverige i stort sett med iakttagelserna från övriga projektländer. **Några utvecklingsområden som särskilt identifierats inom ramen för den svenska undersökningen är följande:**

- Otillräckliga arrangemang för att informera frihetsberövade brottsoffer om deras rättigheter.
- Otillräckliga arrangemang för att identifiera brottsoffer bland internerna.
- Otillräckliga arrangemang för att få skador dokumenterade av sjukvårdspersonal eller läkare.
- Otillräckliga arrangemang för enskilda att få tillgång till tolk.
- Utbildningen för personalen innehåller inte information om brottsoffers rättigheter eller metod att identifiera utsatthet bland brottsoffer/internerna.
- Dokument som rör en polisanmälan skickas till adressen till den intagnes folkbokföringsadress varför många interner inte får tillgång till handlingarna i rollen som brottsoffer.
- Frihetsberövade brottsoffer är lågprioriterade hos polisen. Detta medför att den intagne oftast redan lämnat landet innan utredningen påbörjas.
- JO:s Opcat-verksamhet saknar metod att följa upp ev. kritik mot institutioner.
- Det saknas statistik rörande brottsoffer som är frihetsberövade.

Rapporten kan laddas ner via Civil Rights Defenders hemsida. Där finns även filmade intervjuer med några av de som intervjuats inom ramen för studien.

Rekommendationer

Fair Trials rekommendationer

Att övervinna hinder för rättvisa för frihetsberövade offer för våldsbrott utgör stora utmaningar i samtliga länder där studien genomförts. Fair Trials granskning visar dock att det finns åtgärder som kan vidtas för att komma till rätta med dessa utmaningar.

Offentliga myndigheter

- Eftersom frihetsberövade sällan eller aldrig kommer i kontakt med brottsbekämpande myndigheter (vanligtvis kallade "behöriga myndigheter" med uppdraget att stödja brottsoffers möjligheter att utöva sina rättigheter enligt EU-rätten) bör personal på häkten och förvar ses som "behöriga myndigheter" i detta sammanhang. Personalen är ofta den första och enda kontakten med myndigheter som ett frihetsberövat offer för våldsbrott har.
- Ett tydligt ramverk bör antas, som fastställer ansvaret för personal och ledning vid häkten och förvar när det gäller rättigheter för offer för våldsbrott. Detta bör exempelvis omfatta: ett snabbt tillhandahållande av tillgänglig information om rättigheter, att samla in och dela bevis

This meeting is possible thanks to the financial support of the Justice Programme of the European Union. The contents of this document are the sole responsibility of the author and can in no way be taken to reflect the views of the European Commission.

för påstådda brott, anmälan av eventuella brott till polis, att underlätta frihetsberövades kommunikation med polis, advokater, sjukvård och stödorganisationer för brottsoffer, och en skyldighet att skydda frihetsberövade offer mot ytterligare brott, hot eller vedergällning.

- Frihetsberövade bör erkännas och framhållas som en riskgrupp för våldsbrott, för att bli utsatt för brott på nytt och för hot, och kampanjer för att öka medvetenheten samt utbildningsprogram bör genomföras och riktas i synnerhet till personal inom häkten och förvar samt brottsofferorganisationer.
- Data bör samlas in och publiceras för att möjliggöra tillsyn och forskning, bland annat när det gäller: (i) antalet klagomål, utredningar, åtal och fällande domar gällande våldsbrott mot frihetsberövade personer, (ii) våld som utövas av personal och tillhörande disciplinförfaranden mot personal eller frihetsberövade, (iii) frihetsberövades tillgång till stödorganisationer för brottsoffer, (iv) skyddsåtgärder som genomförs i häkten och förvar och (v) beviljad ersättning.
- Vissa medlemsländer begränsar, i strid med EU-rätten, tillgången till vissa rättigheter för brottsoffer baserat på deras nationalitet eller hemvist. Dessa lagar bör reformeras för att säkerställa att alla brottsoffers rättigheter skyddas.

Ledning och personal i häkten och förvar

- Eftersom personalen spelar en nyckelroll för att säkerställa att brottsoffrens rättigheter respekteras bör utbildning om rättigheter för brottsoffer (som inkluderar hur dessa identifieras) vara en formell del av utbildningen för personal, och workshops bör organiseras i samarbete med stödorganisationer för brottsoffer för att stärka samarbetet.
- Information om brottsoffers rättigheter måste tillhandahållas innan riskfyllda situationer uppstår med tanke på förekomsten av våld i häkten och förvar och oviljan bland frihetsberövade att anmäla våldsbrott. Personal bör därför tillhandahålla information om rättigheter för brottsoffer vid inskrivning och så fort det finns indikationer på att en frihetsberövad person kan ha blivit utsatt för ett brott. Personalen bör också se till att informationen är lättbegriplig och på ett språk den frihetsberövade förstår.
- Tydliga riktlinjer och rutiner bör antas för de åtgärder som personalen måste vidta när det uppstår en anklagelse om våld eller när personalen blir medveten om sådana situationer. Detta bör inkludera följande systematiska åtgärder: att samla in och dela bevis för brott (inklusive genom ljud- och videoinspelningar), att anmäla påstådda våldsbrott till polis och att göra en bedömning av individuella behov för genomförande av skyddsåtgärder.
- Ledningen för häkten och förvar bör samarbeta med stödorganisationer för brottsoffer, advokater, polis och andra myndigheter och bör också aktivt ge dessa tillträde till häkten och förvar. Detta skulle öka sannolikheten för att frihetsberövade offer för våldsbrott får tillgång till tjänster som finns tillgängliga för våldsbrottsoffer i resten av samhället. Det skulle också öka transparensen och tillsynen av häkten och förvar.
- Många frihetsberövade är rädda för att anmäla våldshandlingar av personal eller medintagna, så det är avgörande att övervinna dessa hinder. Ett tillvägagångssätt vore att säkerställa att frihetsberövade har säkra, konfidentiella och snabba kommunikationskanaler för anmälan av brott till polis, advokater och stödorganisationer. Detta är också avgörande för att säkerställa effektiv tillgång till konfidentiell och oberoende medicinsk hjälp och utvärdering.

- Åtgärder måste vidtas för att öka tillsynen av personal för att avskräcka från otillåtna handlingar och för att komma till rätta med tystnadskulturen. Detta bör exempelvis inkludera tydliga och detaljerade register för beslut om disciplinära åtgärder (i synnerhet all användning av våld), en skyldighet att anmäla uppgifter om frihetsberövade som blivit illa behandlade eller utsatta för våld till polis, och tillsyn av att lagar och rutiner följs för att skydda offer för våldsbrott, samt lämpliga åtgärder om våldshandlingar sker.

Stödorganisationer för brottsoffer

- På grund av den konceptuella uppdelningen mellan offer och frihetsberövade är stödorganisationer inte anpassade för att uppmärksamma och stödja frihetsberövade som en riskgrupp. För att komma till rätta med denna utmaning och öka medvetenheten om behoven för denna sårbara grupp bör stödorganisationer och brottsoffermyndigheter tillhandahålla specialistutbildning för sin personal.
- Stödorganisationer och myndigheter bör erbjuda ett mer effektivt stöd för frihetsberövade offer för våldsbrott som inkluderar att underlätta tillgång till rättvisa, ersättning och skydd mot fler brott. Stödorganisationer bör också överväga att bilda specialiserade team för frihetsberövade offer.
- För att öka tillträde till häkten och förvar bör stödorganisationer samarbeta med ledningen för dessa anläggningar (och koordinera med advokater, tillsynsmyndigheter och icke-statliga organisationer) för att ge frihetsberövade lättillgänglig information om brottsoffers rättigheter och etablera en fysisk närvaro i häkten och förvar. De bör också genomföra regelbundna besök och upprätta telefonlinjer för frihetsberövade.

Advokatsamfund, advokater, rättshjälpsmyndigheter

- Advokater skulle kunna spela en nyckelroll när det gäller att upptäcka misstänkta situationer och informera sina klienter om deras rättigheter som brottsoffer samt hjälpa dem att samla in bevis och göra anmälningar. Advokater bör samarbeta med ledningen för häkten och förvar och andra myndigheter för att möjliggöra tillgång till juridisk rådgivning på häkten och förvar, exempelvis genom att upprätta informationsmöten eller telefonlinjer.
- De flesta advokater som jobbar med frihetsberövade är inte specialister på brottsoffers rättigheter utan fokuserar på att företräda den frihetsberövade i domstolsförhandlingar som rör brott eller migration. Dessa advokater bör utbildas i brottsoffers rättigheter, identifiering av brottsoffer, och att stödja anmälan om brott och yrkan på ersättning.
- Eftersom de flesta frihetsberövade inte har någon möjlighet att betala för de juridiska tjänster som krävs för att utöva sina rättigheter som brottsoffer bör rättsskydd och rättshjälp göras tillgängligt, vilket (vid behov) även ska täcka kostnaderna för översättning och tolkning.

Polis och rättsvårdande myndigheter

- För att hantera den utbredda bristen på anmälningar av våldsbrott i häkten och förvar bör polismyndigheter anpassa sina rutiner och samarbeta med ledningen för häkten och förvar för att göra det så enkelt som möjligt för frihetsberövade att anmäla brott.
- Med tanke på oviljan bland frihetsberövade att anmäla brott till polis (och bristen på upplevd och faktisk prioritet som ges till utredning av brott i häkten och förvar) bör tydliga riktlinjer

upprättas för polismyndigheter när det gäller utredning och åtal gällande anklagelser om våld (oavsett om det gäller personal i häkten och förvar eller medintagna) och för att säkerställa att anklagelser inte har negativ inverkan på den frihetsberövades pågående brott- eller migrationsmål.

- Team med specialister bör upprättas inom brottsbekämpande myndigheter för att hantera brottslighet inom häkten och förvar, inklusive våldshandlingar från personalen. Detta skulle möjliggöra specialistutbildning och sätta frågan i fokus för ledning och personal på häkten och förvar, advokater och stödorganisationer.
- Särskilda rutiner bör upprättas för effektiv utredning och åtal. Detta bör inkludera: krav på ledningen att förklara och rättfärdiga användning av våld (i stället för att brottsoffret ska bevisa att våldet inte var rättfärdigt), säkerställa att bevis säkras i häkten och förvar, och att skydda frihetsberövade brottsoffer och vittnen under pågående förhandlingar.

Tillsynsorgan för institutioner där människor hålls frihetsberövade

- För att säkerställa oberoende tillsyn av häkten och förvar bör tillsynsorgan för institutioner där människor hålls frihetsberövade (såsom nationella besöksorgan) granska och rapportera huruvida effektiva åtgärder vidtas för att säkerställa att frihetsberövade offer för våldsbrott informeras om, och har möjlighet att utöva, sina rättigheter som brottsoffer.
- Tillsynsorgan bör möjliggöra utredningar av våldsbrott som begås i häkten och förvar genom att hänskjuta systematiska problem och enskilda anklagelser, när så är lämpligt, till polismyndigheter samt genom att bistå vid brottsutredningar.

Europeiska unionen

Lagstiftning på regional nivå kan bidra till att minska förekomsten av våldsbrott i häkten och förvar. I synnerhet:

- Juridiska standarder för hela EU för förbättrat beslutsfattande om frihetsberövande innan rättegång risken för att frihetsberövade personer faller offer för våld.
- EU-lagstiftning som upprättar minimistandarder för förhållandena i häkten och förvar kan göra förhållandena i dessa institutioner mer humana. Detta skulle i sin tur minska risken för våld och förbättra möjligheten för ledningen vid anläggningar att effektivt hantera våldsincidenter.
- EU bör erkänna den höga risken för våld vid frihetsberövande, frihetsberövades sårbarhet och hindren för tillgång till rättvisa, och tillhandahålla vägledning för genomförande av EU-lagstiftning beträffande frihetsberövade brottsoffer. Detta bör i synnerhet innefatta:
 - Klargörande om att frihetsberövade som utsätts för våld är sårbara i den mening som avses i EU-lagstiftning,
 - Krav på att "behöriga myndigheter" inkluderar personal eftersom dessa är de enda myndighetspersoner de flesta frihetsberövade kommer i kontakt med, och
 - Presentation av förslag på minimikrav för nationella riktlinjer som klargör ansvaret för personal och ledning på häkten och förvar i fråga om upprätthållande av rättigheter för frihetsberövade offer för våldsbrott, inklusive: att snabbt tillhandahålla tillgänglig

information om rättigheter, samla in och dela bevis för påstådda brott, anmäla eventuella överträdelser till polis, möjliggöra frihetsberövades kommunikation med polis, advokater, sjukvård och stödorganisationer, och skyldigheten att skydda mot ytterligare brott.

- EU bör erbjuda tekniskt och ekonomiskt stöd för att bistå vid genomförandet av ovanstående rekommendationer. Exempelvis bör specialistutbildningar finansieras för personer som arbetar med frihetsberövade, exempelvis personal i häkten och förvar och stödorganisationer för brottsoffer.
- Europeiska kommissionen bör övervaka att medlemsländerna effektivt genomför EU-lagstiftning rörande brottsoffers rättigheter vad gäller denna utsatta grupp. Detta kan exempelvis inkludera krav på att tillhandahålla kopior av nationella föreskrifter eller riktlinjer för skydd av frihetsberövade offer för våldsbrott, och krav på att tillhandahålla statistik om hur frihetsberövade brottsoffer får tillgång till sina rättigheter i enlighet med EU-lagstiftning, såsom antalet klagomål, utredningar, åtal och domar rörande våldsbrott mot frihetsberövade brottsoffer.

Svenska rekommendationer

Civil Rights Defenders arrangerade den 21 februari ett rundabordssamtal med representanter från Justitiedepartementet, JO:s OPCAT-enhet, polismyndigheten, Migrationsverket, Kriminalvården, Brottsoffermyndigheten samt civilsamhällesorganisationer och advokater där det, utifrån rapportens slutsatser, diskuterades möjliga lösningar på de brister Civil Rights Defenders uppmärksammat. Deltagarnas olika ansvarsområden, perspektiv och erfarenheter utgjorde en viktig grund för diskussionen och för att identifiera åtgärder som är både genomförbara och som har förutsättningar att få effekt i praktiken.

Sammanfattningsvis är det av största vikt att de rekommendationer som identifierats av Fair Trials även behandlas i Sverige. Nedan utvecklas några av rekommendationerna utifrån svenska perspektiv.

Rätten till information

Häkte

Det finns idag ingen samverkan mellan Brottsoffermyndigheten och Kriminalvården med syftet att öka kunskapen bland frihetsberövade om deras rättigheter som brottsoffer. Brottsoffermyndigheten har webbaserad information som interner inte kan komma åt. Informationsmaterial om brottsoffers rättigheter behöver därför infogas som underlag i utbildningen av personal samt delas ut till de intagna och finnas tillgängligt i häkten. Vidare bör det i Kriminalvårdens föreskrifter klargöras att det finns en skyldighet för personal att informera interner om brottsoffers rättigheter.

När det gäller interners möjligheter att anmäla brott är det ofta svårt i praktiken eftersom det exempelvis fattas pengar till porto. Interner får ringa polisen eller den förordnade försvararen, men det inte är tillåtet att ringa en advokat som inte är förordnad av domstol. De får även ringa JO, men då ringer personalen i regel upp först och hör om någon tjänsteman på JO kan ta emot anmälan, vilket kan försvåra för en intern, särskilt om förövaren är en i personalen. Det bör inte heller vara nödvändigt att gå via en personal eftersom allmänheten – inkluderat internerna – har rätt att ringa JO oavsett sak.

This meeting is possible thanks to the financial support of the Justice Programme of the European Union. The contents of this document are the sole responsibility of the author and can in no way be taken to reflect the views of the European Commission.

Som redogjorts för ovan, skickas dokument rörande en polisanmälan till den intagnes folkbokföringsadress, vilket gör att många intagna inte får tillgång till handlingarna. En enkel lösning på detta vore att informera om möjligheten att ange adressen till anstalten i stället för hemadressen i polisanmälan, något som redan görs i nuläget när brott mot personal polisanmäls.

Rekommendationer:

- Utöka samverkan mellan myndigheter när det gäller utdelning av information till frihetsberövade om deras rättigheter som brottsoffer, så att exempelvis Brottsoffermyndighetens information även kan användas av Kriminalvården.
- Komplettera Kriminalvårdens riktlinjer med en skyldighet att informera intagna om brottsoffers rättigheter.
- Säkerställ att information når ut till de intagna om deras möjligheter att kostnadsfritt anmäla incidenter till polisen och JO.
- Säkerställ att personalen har den kunskap som krävs om brottsoffers rättigheter och riskfaktorer samt tillgång till skriftligt material som är tillgängligt för de frihetsberövade.
- Informera intagna om möjligheten för dem att ange adress till häktet vid polisanmälan.

Förvar

För att säkerställa att de intagna känner till sina rättigheter som brottsoffer är det viktigt att information om detta finns tillgängligt i gemensamhetsutrymmen men även delas ut individuellt. Idag får sällan förvarsplacerade personer sådan information. En försvårande omständighet för personer som nyligen kommit till Sverige är att de riskerar att inte ha kunskaper om det svenska samhällssystemet, exempelvis hur en går till väga om en vill anmäla ett brott eller att JO finns.

Civilsamhället kan spela en central roll när det gäller att förmedla information till de intagna om deras rättigheter. Vissa civilsamhällesorganisationer finns redan representerade på förvaren och har initierat projekt där de besöker förvaren och sprider information. Det är särskilt viktigt att fånga upp de förvarstagnas syn på vilken information de skulle behöva samt i vilken form denna ska förmedlas. Det är även viktigt att information till familjer som befinner sig inom förvaret inte enbart ges till familjen i dess helhet, utan även individuellt, särskilt vad gäller brottsoffer som varit med om våld i nära relationer.

Ett sätt att förebygga situationer där det finns en särskild risk att förvarsintagna utsätts för våld är att ge dem information på ett sätt de förstår inför och under olika ingripanden, särskilt rörande transporter.

Rekommendationer:

- Se till att Brottsoffermyndighetens information, som finns tillgänglig på en mängd olika språk, delas ut på önskat språk och format till samtliga förvarsplacerade men även finns på gemensamhetsutrymmen i förvaren.
- Säkerställ att utbildningen innehåller information om att de intagna inte behöver ha en legal vistelsegrund för att kunna anmäla brott.
- Inför specifik utbildning i förhållande till intagna som befinner sig i psykos eller under något annat psykiatriskt sjukdomstillstånd.

- Vid utarbetandet av rutiner, fånga upp de förvarsintagnas perspektiv genom att fråga de som sitter i förvar om vad de behöver för praktisk information i fallbrott sker samt hur och var informationen bäst kan ges till dem.
- Involvera även förvarsplacerade i arbetet med att förstå vilken samhällsinformation de önskar för att förstå hur de kan samverka med svenska aktörer när brott skett. I väntan på sådan respons, kan dock motsvarande information som ingår i SFI-utbildningen kring rättigheter i Sverige, inkluderas som en del av informationsspridningen inom förvaren.
- Initiera projekt där personer som står utanför förvarsorganisationen sprider information om vad förvarstagna kan göra om de blir utsatta för brott.
- Säkerställ att information i samtalsform kan ges enskilt, särskilt i familjesituationer.
- Ge förvarstagna information inför och under olika ingripanden på ett sätt de förstår, särskilt rörande transporter.
- Informera förvarstagna om möjligheten att uppge förvarets adress i polisanmälan.

Utbildning av personal

Häkte

Kriminalvården har sedan 13 år tillbaka jobbat aktivt med brottsoffer generellt men deras utbildning fokuserar på brottsoffer utsatta för brott av de som blivit häktade, inte frihetsberövade brottsoffer. Detta uppgavs utgöra en orsak till att personal inte har kunskap om vilka rättigheter frihetsberövade brottsoffer har eller när någon kan anses vara ett brottsoffer. Deltagarna diskuterade möjligheten att Kriminalvården kan använda brottsoffermyndighetens material även till personalutbildningar samt att Kriminalvårdens riktlinjer kan behöva kompletteras i detta avseende, d.v.s. att utbildning för personal även ska innehålla perspektivet frihetsberövade brottsoffer. Deltagarna lyfte även vikten av att det finns en mångfald även bland personalen och att erfarenheter som personal i häktet eller förvaret liksom av livet är viktigt för att personal ska kunna förstå att brott kan ha skett.

Rekommendationer:

- Säkerställ att all personal får utbildning om brottsoffers rättigheter, riskfaktorer och hur brottsoffer kan identifieras.
- Bredda den målgrupp som anställs som personal så den mångfald som finns bland internerna även återfinns bland personal; tillsätt särskilt personal med mer omfattande "livskompetens".

Förvar

Utmaningarna vad gäller förvarspersonalens kunskap om brottsoffers rättigheter är likartade med de som identifierats vid häkten. Utöver rekommendationerna som hänför sig till personal i häkte har deltagarna vid rundabordssamtalet även identifierat några rekommendationer som rör förvar.

Rekommendationer:

- Utveckla och bredda det samarbete som finns idag mellan de berörda myndigheter och institutioner angående transporter, då de som arbetar med frihetsberövade sannolikt stöter på liknande problem och frågor.

This meeting is possible thanks to the financial support of the Justice Programme of the European Union. The contents of this document are the sole responsibility of the author and can in no way be taken to reflect the views of the European Commission.

- Verka för minskad personalomsättning så att viktiga erfarenheter och kunskaper inte riskerar att försvinna från verksamheten.

Rätten till skydd och stöd

Häkte

Civil Rights Defenders studie visar att det saknas information och statistik gällande frihetsberövade brottsoffer. Deltagarna konstaterade att med undantag för överbeläggning i häkten saknas därför en analys av vad som utgör riskfaktorer för brott i häkte. Kriminalvården för statistik över våldsincidenter som sker i häktet. Redan idag är det möjligt att sortera bland incidentrapporterna och att se vilka incidenter som skett mellan interner. Enligt Kriminalvården bör informationen kunna användas och analyseras i syfte att identifiera riskfaktorer för utsatthet för brott. Incidentrapporterna används för att arbeta förebyggande men har inte haft fokus på rättigheter relaterade till brottsoffer.

Civil Rights Defenders studie visar även att det generellt saknas tydliga rutiner inom häkten när brott misstänks eller konstateras. Representant från JO:s Opcat-verksamhet bekräftar detta och att de i sitt arbete med att kontrollera verksamheterna, noterat att det även saknas rutiner i fall personal blir utsatt för brott. Kriminalvården har dock endast krav på sig att anmäla brott som kan leda till böter. Deltagarna konstaterade att detta medför att det kan vara svårt i praktiken att veta var gränsen går och att allt istället bör anmälas. En försvårande omständighet är att det är oklart vem som ska dokumentera skador och annan bevisning, särskilt i fall när en intagen, med rädsla för sanktion, exempelvis inte vågar få skador fotograferade.

Rekommendationer:

- Se till att Kriminalvårdens incidentrapporteringssystem används och läses ur ett brottsofferperspektiv, för att kunna identifiera och analysera de riskfaktorer som finns.
- Fokusera mer på kommunikation vid konflikthantering.
- Tydliggör Kriminalvårdens skyldighet att anmäla brott samt vilket ansvar myndigheten har för brottsoffer, exempelvis vad gäller att dokumentera skador, för att klargöra vilket ansvar myndigheten har i förhållande till andra aktörer, såsom sjukvården och polisen.
- Tillsätt en utredning för att se över hur ansvaret ska fördelas mellan berörda myndigheter.

Förvar

Även inom förvar uppgavs överbeläggning vara ett problem och en faktor till den ökade risken för utsatthet för brott. Låg bemanningsnärvaro nattetid, svårigheterna att kunna göra sig förstådd, sexuell läggning liksom asylskälen och anledningen till att individen kom till Sverige, uppgavs också vara omständigheter som upplevdes utgöra riskfaktorer.

Rekommendationer:

- Använd färdiga mallar för att göra det enklare att fylla i polisanmälan.
- Inför tydligare rutiner för att säkerställa att personalen kan hantera situationer där interner och/eller personal utsätts för brott.

This meeting is possible thanks to the financial support of the Justice Programme of the European Union. The contents of this document are the sole responsibility of the author and can in no way be taken to reflect the views of the European Commission.

- Inför strukturerade rutiner för att undersöka hur lämplig placering kan utföras.
- Skapa en stämning av samhörighet mellan interner och mellan interner och personalen, genom gemensamma aktiviteter såsom exempelvis matlagning då detta kan främja trivseln i förvaren och därmed även minska frustrationen för intagna.

Rätten till ett effektivt rättsmedel och ersättning

Häkte och förvar

De intervjuer som Civil Rights Defenders gjort visar att såväl brottsoffer, advokater som civilsamhällesrepresentanter upplever att fall som rör frihetsberövade brottsoffer är lågprioriterade bland poliser. Detta upplevs vara än tydligare vad gäller förvarsplacerade brottsoffer.

Rekommendationer:

- Utred huruvida dessa fall är lågprioriterade inom polisen, och vad detta i så fall beror på.
- Minska mörkertalet genom att i större utsträckning informera intagna om möjligheten att anmäla brott till polis och/eller JO.
- Utred förutsättningarna för att polisen ska kunna utreda brott mot frihetsberövade personer i de fall där målsäganden inte vill medverka, och om det är möjligt att använda en liknande modell som den som används vid våld i nära relationer.

Offentliga ombud

Ytterligare en omständighet som utgör ett hinder mot att frihetsberövade brottsoffer kommer i åtnjutande av sina rättigheter enligt brottsofferdirektiven är att det för närvarande inom svensk rätt saknas möjligheter för offentliga ombud att få ersättning för att representera sin klient som ett brottsoffer, då detta inte omfattas av vederbörandes uppdrag enligt förordnandet om offentlig försvarare eller offentligt biträde. En frihetsberövad person kan visserligen ansöka om ett målsägandebiträde, men detta kan i praktiken vara svårt att få.

Rekommendationer:

- Möjliggör för offentliga ombud att inom ramen för sitt förordnande utöva viss brottsofferskyddande verksamhet, inklusive att utge grundläggande rättighetsinformation.

Avslutande kommentar

Denna rapport har sänts till civilsamhällesorganisationer, samtliga berörda myndigheter, samtliga svenska EU-parlamentariker och den svenska representationen i Bryssel.

I ett öppet brev till Justitie- och migrationsminister Morgan Johansson den 5 december 2019 ber vi ministern att återkomma till oss med svar på hur regeringen avser säkerställa att frihetsberövade brottsoffer får sina rättigheter tillgodosedda i Sverige, men även hur regeringen avser att arbeta gentemot EU i dessa frågor.

Avslutningsvis vill vi tacka alla personer som låtit sig intervjuas och som på annat sätt deltagit i detta viktiga EU-projekt.

This meeting is possible thanks to the financial support of the Justice Programme of the European Union. The contents of this document are the sole responsibility of the author and can in no way be taken to reflect the views of the European Commission.